3297 ـ توسل شرعی و توسل بدعت‌آمیز

سوال

می‌خواهم دربارۀ توسل بپرسم چون من می‌دانم که هرکس از قبور توسل بخواهد یا از مرده، این دعای غیر الله است و درست نیست. اما یکی می‌گفت: چه اشکالی دارد که از مرد صالح زنده‌ای دعا بخواهم؟ و چه اشکالی دارد که همین دعا را از او در حال مرگ بخواهم؟ چطور به این برادر پاسخ بگویم؟ توسل مباح چگونه است؟ توسل غیر مباح چیست؟

پاسخ مفصل

الحمدلله.

توسل در لغت به معنای تقرب است، از جمله این سخن حق تعالی که می‌فرماید: يَبْتَغُونَ إِلَى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ [اسراء: ۵۷] (به سوی پروردگار تقرب می‌جویند) یعنی: آنچه باعث نزدیکی آنان به او شود را می‌خواهند. توسل بر دو نوع است: توسل مشروع و توسل نامشروع.

توسل مشروع:

یعنی تقرب به الله با آنچه دوست دارد و به آن خشنود است به واسطۀ عبادت‌های واجب یا مستحب، چه این عبادت قولی باشد یا فعلی یا اعتقادی و این انواع آن است:

نخست: تقرب به الله است با نامها و صفات او. حق تعالی می‌فرماید: وَلِلَّهِ الأَسْمَاء الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُواْ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَآئِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ [اعراف: ۱۸۰] (و الله زیباترین نامها را دارد؛ پس او را به آن [نامها] بخوانید و کسانی را که در [مورد] نامهایش بیراهه می‌روند [و آنها را تحریف می‌کنند] رها کنید. آنان به [سزای] آنچه می‌کردند، مجازات خواهند شد). اینجا بنده پیش از دعایش به درگاه الله، نامی را انتخاب می‌کند که مناسب مطلوب و درخواست او باشد، مانند انتخاب نام «الرحمن» در صورت درخواست رحمت و نام «الغفور» در صورت طلب مغفرت و مانند آن.

دوم: توسل به الله تعالی با ایمان و توحید. الله تعالی می‌فرماید: رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ [آل عمران: ۵۳] (پروردگارا به آنچه نازل کردی ایمان آوردیم و فرستاده[ات] را پیروی کردیم پس ما را در زمرۀ گواهان بنویس).

سوم: توسل به اعمال نیک، مانند آنکه بنده با توسل به بهترین اعمالش و آنچه بیشتر به آن امیدوار است مانند نماز و روزه و قرائت قرآن و پاکدامنی از انجام حرام و مانند آن از پروردگارش چیزی بخواهد. به دلیل حدیث متفق علیه در صحیحین

دربارۀ داستان سه نفری که وارد غار شدند و دروازۀ غار با صخره‌ای بر آنان بسته شد و از الله تعالی با امیدوارانه‌ترین اعمالشان درخواست نجات کردند. همچنین توسل بنده به فقرش به درگاه الله تعالی، چنانکه الله تعالی از قول پیامبرش ایوب ـ علیه السلام ـ می‌فرماید: أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ [انبیاء: ۸۳] (به من آسیب رسیده است و تویی مهربانترین مهربانان) یا با توسل به ظلمی که بنده در حق خود کرده و نیازش به الله تعالی، چنانکه حق تعالی از قول پیامبرش یونس ـ علیه السلام ـ می‌فرماید: لَّا إِلَهَ إِلَّا أَنتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ [انبیاء: ۸۷] (معبودی [به حق] جز تو نیست منزهی تو، به راستی که من از ستمکاران بودم).

این توسل مشروع حکم آن بر حسب نوعی تا نوع دیگر متفاوت است. برخی از انواع آن واجب است مانند توسل به نامها و صفات و توحید و برخی از انواع آن مستحب است مانند توسل به دیگر اعمال نیک.

اما توسل بدعتی ممنوع:

آن تقرب جستن به الله تعالی با چیزی است که دوست ندارد و به آن راضی نیست از اقوال و افعال و اعتقادات. از جمله: توسل به الله تعالی با فراخواندن مردگان یا غایبان و فریادخواهی از آنان و مانند آن. این شرک اکبر و خارج کننده از دین و منافی توحید است. دعای الله تعالی چه دعای درخواست باشد مانند درخواست سود و دفع زیان، یا دعای عبادت باشد مانند خاکساری و شکستگی در برابر او سبحانه و تعالی جایز نیست مگر آنکه به سوی الله تعالی باشد و انجام آن برای دیگری شرک در دعاست. الله تعالی می‌فرماید: وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ [غافر: ۶۰] (و پروردگارتان فرمود مرا بخوانید تا شما را اجابت کنم. در حقیقت کسانی که از پرستش من کبر می‌ورزند به زودی خوار در دوزخ درمی‌آیند). الله تعالی در این آیه جزای کسی که از دعای حق تعالی تکبر ورزد را بیان نموده است، به این صورت که یا دیگری را به دعا بخواند، یا دعای او را از روی تکبر و خودپسندی کاملا ترک گوید حتی اگر دیگری را به دعا نخواهد. همچنین حق تعالی می‌فرماید: ادْعُواْ رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً [اعراف: ۵۵] (پروردگار خود را به زاری و نهانی بخوانید). بنابراین الله تعالی بندگانش را امر کرده که او را به دعا بخوانند نه دیگران را، و دربارۀ دوزخیان می‌فرماید: تَاللَّهِ إِنْ كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ (۹۷) إِذْ نُسَوِّيكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ [شعرا: ۹۷] (به الله سوگند که ما در گمراهی آشکاری بودیم (۹۷) آنگاه که شما را با پروردگار جهانیان برابر می‌کردیم). بنابراین هر چه مقتضایش برابر ساختن الله با غیر الله در امر عبادت و طاعت باشد، شرک به اوست. الله تعالی می‌فرماید: وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُو مِن دُونِ اللَّهِ مَن لَّا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَى يَومِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَن دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ (۵) وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاء وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ [احقاف: ۵-۶] (کیست گمراه‌تر از کسی که به جای الله، افرادی را به دعا می‌خواند که تا روز قیامت به او پاسخ نمی‌دهند و آنان (معبودهای باطل، اساساً) از درخواست آنها (عبادت‌گزارانشان) بی‌خبرند؟ (۵) و آنگاه که [در قیامت] مردم احضار شوند، آن [معبودان باطل] دشمنانشان خواهند بود و عبادتشان را انکار خواهند کرد). و حق تعالی می‌فرماید: وَمَن يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِندَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ [مؤمنون: ۱۱۷] (و هرکس معبود دیگری با الله بخواند، یقیناً هیچ دلیلی بر

[حقانیت] آن نخواهد داشت؛ و حسابِ او با پروردگارش خواهد بود. بی‌تردید، کافران رستگار نمی‌شوند). الله تعالی کسی را که کسی جز او را همراه او بخواند، به عنوان کسی معرفی کرده که معبودی جز او برگزیده است. همچنین الله سبحانه و تعالی می‌فرماید: وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ (١٣) إِنْ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ [فاطر: ١٣ـ١٤] (و کسانی را که به جای او [به یاری و دعا] می‌خوانید، [در برابر او تعالی چنان فقیرند که حتی] مالکِ پوست [نازک روی] هستهٔ خرمایی نیستند (١٣) اگر آنان را [به یاری و دعا] بخوانید، صدایتان را نمی‌شنوند و [به فرض محال] اگر بشنوند، پاسختان را نمی‌دهند و روز قیامت از شرک شما بیزاری می‌جویند؛ و [ای پیامبر] هیچ کس همچون [پروردگارِ] آگاه، تو را [از حقایق] خبردار نمی‌سازد). الله تعالی در این آیه بیان نموده که تنها او شایستهٔ به دعا خوانده شدن است، زیرا اوست که مالک و متصرف است نه دیگری، و آن معبودان باطل دعا را نمی‌شنوند چه رسد به آنکه اجابتش کنند و اگر فرض کنیم که بشنوند هم اجابت نخواهند کرد زیرا مالک سود و زیان نیستند و قادر به چیزی از آن نیستند.

مشرکان عرب که پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ برای دعوت آنان مبعوث شد برای همین کافر شدند، زیرا آنان مرتکب شرک در دعا می‌شدند و هنگام شدت، الله تعالی را خالصانه به دعا می‌خواندند سپس در هنگام رفاه و نعمت با دعای غیر او به همراه او سبحانه و تعالی دچار کفر می‌شدند. الله تعالی می‌فرماید: فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ [عنکبوت: ۶۵] (وقتی [مشرکان] در کشتی سوار می‌شوند، الله را با اخلاص می‌خوانند؛ اما چون آنان را به خشکی می‌رسانَد و [از خطرِ غرق‌شدن] می‌رهانَد، آنگاه [باز هم] شرک می‌ورزند). و می‌فرماید: وَإِذَا مَسَّكُمُ الْضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَن تَدْعُونَ إِلاَّ إِيَّاهُ فَلَمَّا نَجَّاكُمْ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ [اسراء: ۶۷] (و آنگاه که در دریا گزندی به شما می‌رسد، هر کس را [به حاجت‌خواهی] می‌خوانید، ناپدید [و فراموش] می‌گردد مگر [ذات پاکِ] او؛ اما وقتی شما را [از خطر مرگ] رهاند و به خشکی رساند، [از عبادت الله به یگانگی] رویگردان می‌شوید). و می‌فرماید: حَتَّى إِذَا كُنتُمْ فِي الْفُلْكِ وَجَرَيْنَ بِهِم بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُواْ بِهَا جَاءتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَاءهُمُ الْمَوْجُ مِن كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّواْ أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ دَعَوُاْ اللّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ [یونس: ۲۲] (تا آنگاه که در [دریا بر] کشتی قرار می‌گیرید و [کشتی‌ها] با بادی دلپذیر آنان را [به سوی مقصد] حرکت می‌دهند و [سرنشینان] به آن شادمان می‌شوند. [ناگهان] طوفان شدیدی می‌وزد و موج از هر طرف [به سویشان] می‌آید و گمان می‌کنند که راهِ گریزی ندارند [و هلاک خواهند شد؛ آنگاه] الله را از روی اخلاص می‌خوانند که: اگر ما را از این [گرفتاری] نجات دهی، قطعاً از سپاسگزاران خواهیم شد).

و شرک بعضی از مردم امروزه از شرک سابقین بیشتر است، زیرا آنها حتی در وقت شدت نیز انواعی از عبادت مانند دعا و استغاثه را برای غیر الله انجام می‌دهند، ولا حول ولا قوة الا بالله. از الله سلامت و عافیت را خواهانم.

خلاصه آنکه در پاسخ دوستتان باید گفت: درخواست از میت شرک است و درخواست از زنده نیز در کاری که تنها الله قادر به آن است، شرک است والله اعلم.